

LBRIS

We know
books

Coordonator Corint Istorie Autori Români

FLORIN-RĂZVAN MIHAL

GAVRIIL PEDA (COORD.)

23 AUGUST 1944

ADEVĂR ȘI MISTIFICARE

Mircea-Dorel Suciu (consilier editorial)

CORINT
ISTORIE
AUTORI ROMÂNI
—2024—

Cuprins

<i>Argument</i> (Gavriil PREDA)	5
Partea I : Înainte de 23 august 1944	17
<i>România în al Doilea Război Mondial. Dimensiuni geopolitice, geostrategice (militare) și economice</i> (Petre OTU)	19
• <i>Alianțe politice din România înainte și după 23 august 1944</i> (Constantin CORNEANU)	56
• <i>Operațiunea Iași-Chișinău, relatată de mareșalul Rodion Malinovski la Academia Militară „Mihail V. Frunze” de la Moscova (1958)</i> (Petre OPRIȘ)	127
Partea a II-a: La 23 august 1944	163
• <i>Constituirea guvernului de la 23 august 1944 și activitatea sa până la intrarea în legalitate</i> (Ioan SCURTU)	165
• <i>Germania nazistă și Actul de la 23 august 1944</i> (Ottmar TRĂȘCĂ)	200
• <i>23 august 1944: schimbarea de regim și ordinea constituțională</i> (Cătălin TURLIUC)	266
• <i>Raportarea serviciilor de informații străine la Actul de la 23 august 1944 și urmările acestuia</i> (Sorin APARASCHIVEI)	289
• <i>23 august 1944 – variante, percepții și explicații</i> (Alin SPĂNU)	326

• <i>23 august 1944 în spațiul fluvialo-maritim românesc: provocări, soluții, consecințe</i> (Valentin CIORBEA, Dan-Dragoș SICHIGEA)	351
Partea a III-a: După 23 august 1944	405
• <i>Consecințe geopolitice și geostrategice ale evenimentelor de la 23 august 1944 din România</i> (Ioan CHIPER, Constantin HLIHOR)	407
• <i>Câteva considerații privind consecințele economice ale Actului de la 23 august 1944</i> (Florian BANU)	434
• <i>Reflectarea Actului de la 23 august 1944 în istoriografia sovietică/rusă</i> (Vasile BUGA)	481
• <i>Impactul Actului de la 23 august 1944 asupra relației dintre România și Ungaria</i> (Alexandru GHIȘA)	517
• <i>23 august 1944 în filmul românesc</i> (Viorel DOMENICO)	541
• <i>Miercuri, 23 august 1944: două mărturii memorialistice</i> (Mircea-Dorel SUCIU)	581
<i>Listă autorilor</i>	597
<i>Index</i>	599

Redactare: Florin-Răzvan Mihai

Tehnoredactare computerizată: Florin Vedeanu

Design copertă: Dan Mihalache

Ilustrație copertă: Sus: Coloană de ofițeri și subofițeri germani în fața Ateneului Român, la 24 august 1944. © Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”. Jos: Întâlnirea cu Armata Roșie la București, la 30 august 1944. © Fototeca Online a Comunismului Românesc

Toate drepturile asupra acestei ediții în limba română aparțin

CORINT ISTORIE AUTORI ROMÂNI,

un imprint al CORINT BOOKS,

str. Mihai Eminescu, nr. 54 A, București.

www.edituracorint.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

23 august 1944 : adevăr și mistificare / vol. coord. de

Gavriil Preda. - București : Corint Istorie autori
români, 2024

Index

ISBN 978-606-088-629-7

I. Preda, Gavriil (coord.)

Argument

Istoriografia dedicată Actului de la 23 august 1944 este impresionantă și reflectă preocuparea firească a istoricilor, dar și a cercetătorilor din alte domenii de a descifra cât mai aproape de realitate contextul, pregătirea și modul de desfășurare a unui eveniment despre care Adolf Hitler a spus că a fost una dintre cele trei mari crize din ultimii ani de război (celelalte două fiind, în opinia Führerului, debarcarea din Normandia și pierderea Grupului de Armate „Centru” din Polonia). Aprecierea făcută de liderul nazist reflectă importanța acțiunii de la București în vâltoarea marilor evenimentelor militare din acel an de conflict mondial. De aceea, considerăm necesară o succintă prezentare a contextului internațional, a actorilor participanți în pregătirea acțiunii, a modului de desfășurare a Actului de la 23 august 1944, precum și a consecințelor imediate și de lungă durată pentru poporul și statul român, sub mai multe aspecte.

1) O primă observație este aceea că Actul din august 1944 de la București nu a fost întâmplător, ci a fost consecința interacțiunilor derulate în perioada 1939–1944 între o serie de factori externi și interni de natură geopolitică, militară, economică, politică etc. Așadar, acțiunea de la 23 august 1944 de la București își are geneza în schimbările petrecute în raportul de forțe dintre marile puteri europene și sistemul de alianțe dintre acestea de

la sfârșitul perioadei interbelice și pe perioada celui de-Al Doilea Război Mondial, schimbări care au vizat direct situația României și evoluția sa pe plan internațional, dar care au influențat deciziile politice și militare luate de factorii de conducere de la București în intervalul de timp amintit. În acest sens, trebuie subliniat faptul că, în perioada cuprinsă între 1939 și 1947, statul român a intrat succesiv în trei sfere de influență geopolitică: franco-britanică până la sfârșitul lui 1939; a Germaniei naziste de la sfârșitul lui 1939 până la 23 august 1944; apoi cea sovietică după 23 august 1944, ultima fiind legitimată în plan internațional prin clauzele Convenției de Armistițiu din 12 septembrie 1944 și ale Tratatului de Pace de la Paris din 10 februarie 1947. O evoluție atât de rapidă a situației geopolitice a țării a obligat factorii de decizie politică și militară să adopte poziții și alianțe menite să prezeve cât mai bine interesele naționale într-un climat internațional extrem de agresiv pentru destinul poporului român.

2) Situația militară a forțelor Axei din anul 1943, mai ales după catastrofa de la Stalingrad, arăta tot mai limpede că Germania și aliații săi au pierdut inițiativa strategică, iar balanța victoriei se înclina în favoarea armatelor Națiunilor Unite. Victoriile obținute de trupele sovietice pe Frontul de Est și deschiderea celui de al doilea front în vestul Europei – evenimente militare cu impact strategic asupra cadrului general al conflictului – au făcut ca, în 1944, să fie tot mai previzibilă înfrângerea militară a Axei. Situația militară și politică a Germaniei naziste și a aliaților săi era deosebit de grea în august 1944, când armata sovietică se afla la periferiile Varșoviei și la gurile Nistrului, iar armatele americană

și britanică se apropiau de Paris și Bruxelles. În acest cadru strategic, în care înfrângerea Germaniei devenea tot mai mult o chestiune de timp, Marea Britanie, Uniunea Sovietică și Statele Unite ale Americii au fost permanent preocupate de slăbirea continuă a Axei, a coeziunii dintre Germania nazistă și statele aliate acesteia, prin încurajarea acțiunilor de ieșire separată din război.

3) După catastrofa de la Stalingrad, factorii politici români au înțeles că Germania nazistă a pierdut războiul și se impunea găsirea unor soluții prin care să se reușească scoaterea României din război și încheierea păcii cu Națiunile Unite. În acțiunea de salvare a țării s-au angajat atât guvernul condus de Ion Antonescu, cât și forțele politice aflate în opoziție. Cu multă prudență, guvernul a angajat o serie de contacte diplomatice cu marile puteri aliate la Stockholm, Madrid și Ankara, în vederea semnării unui armistițiu pentru scoaterea României din război. Activitatea opoziției politice, adică a partidelor politice – liberal, național-țărănist, social-democrat și comunist –, s-a desfășurat pe mai multe planuri. În primul rând, s-a urmărit realizarea unei alianțe politice în vederea configurării unui posibil guvern de uniune națională, menit să înlocuiască pe cel condus de Ion Antonescu. De la sfârșitul lui 1943, dar mai ales în primăvara și vara lui 1944, s-au amplificat eforturile în acest sens, concretizate prin crearea Blocului Național Democrat în iunie 1944, format din Partidul Național Liberal (PNL), Partidul Național-Țărănesc (PNTȚ), Partidul Social-Democrat (PSD) și Partidul Comunist din România (PCdR), ultimul fiind încă în ilegalitate. Evoluția nefavorabilă a situației pe

frontul germano-sovietic și probabilitatea tot mai evidentă de intrare a trupelor sovietice pe teritoriul național au făcut ca PCdR să devină frecventabil pentru partidele istorice și Palatul Regal. Apropierea dintre comuniști și celelalte forțe politice s-a realizat și ca urmare a „recomandărilor” transmise partidelor istorice de către britanici și americani, prin agenții secrete ai acestora din România.

După ce s-a reușit coagularea opoziției politice într-o singură coaliție, s-a trecut la pregătirea politică și militară a acțiunii de înlăturare a guvernului antonescian, cu precizarea că reprezentanții Palatului Regal au sprijinit și au participat nemijlocit în acțiunile menționate mai sus. Opoziția politică a trimis mai multe personalități la Ankara și Cairo pentru a sonda poziția marilor democrații față de România, mai ales a condițiilor impuse țării noastre de către statele respective în cazul unei ieșiri separate din războiul purtat alături de Germania nazistă. Activitatea emisarilor opoziției politice în diferite capitale europene s-a înfăptuit cu acordul tacit al guvernului Ion Antonescu. Faptul că atât guvernul în funcțiune, cât și opoziția politică s-au adresat în mod separat aceluiași partener de dialog nu a avantajat partea română în efortul de a obține condiții cât mai bune pentru ieșirea separată a țării din război. Din contra, lipsa de unitate și coordonare a acțiunii externe în plan politic, diplomatic și militar a creat un avantaj important pentru Aliați, care și-au coordonat constant poziția față de România.

4) Elita politică și militară română implicată în complotul ce urmărea înlăturarea guvernului era formată în spiritul atașamentului față de valorile marilor democrații

occidentale și purta amprenta mentalității specifice societății românești din epoca interbelică. Acțiunea sa, ale cărei bune intenții nu pot fi contestate, a fost puternic marcată de idei politice fixe, de obsesii și iluzii, de evaluări dintre cele mai grave asupra importanței unui eveniment sau altul, de promovarea intereselor partinice, de grup, de grija pentru salvarea personală a viitorului politic și, nu în ultimul rând, de o consistentă influență din partea serviciilor de informații din țară și străinătate. O poziție aparte a avut-o PCdR, aflat în ilegalitate încă din 1924, care era scindat în două facțiuni. Aripa națională, izolată în lagăre din ordinul lui Ion Antonescu, era reprezentată de Gheorghe Gheorghiu-Dej, Gheorghe Apostol, Constantin Părvulescu, Stoica Chivu, Nicolae Ceaușescu, Grigore Preoteasa, Alexandru Drăghici ș.a. Aripa cominternistă, aflată în Uniunea Sovietică, îi avea ca principali reprezentanți pe Ana Pauker, Vasile Luca, Gheorghe Stoica, Teohari Georgescu, cărora Stalin le promisese „țara și puterea”. Competiția pentru putere în interiorul PCdR a fost câștigată de aripa națională, la începutul lui aprilie 1944, prin înlăturarea lui Ștefan Foriș, conducătorul partidului, considerat a fi „omul Moscovei”. Liderii *de facto* ai mișcării comuniste au devenit Gheorghe Gheorghiu-Dej, Constantin Părvulescu, Emil Bodnăraș și Lucrețiu Pătrășcanu. Această echipă reprezenta rezerva politică pregătită de Serviciul Secret de Informații (SSI) pentru conducerea superioară a mișcării comuniste din România în detrimentul „internaționaliștilor” promoscoviți.

5) Pregătirea militară și politică a înlăturării guvernului condus de mareșalul Ion Antonescu s-a realizat în cadrul

unui amplu complot, la pregătirea căruia au participat reprezentanții partidelor politice din componența Blocului Național Democrat: Iuliu Maniu, Constantin Brătianu, Constantin-Titel Petrescu, Lucrețiu Pătrășcanu, Emil Bodnăraș; regele Mihai I și colaboratorii acestuia: Ioan Mocsony-Stârcea (Mocsonyi-Styrcea), Mircea Ionnițiu, generalul Constantin Sănătescu, Grigore Niculescu-Buzești, colonelul Octav Ulea, maiorul Anton Dumitrescu, generalul Gheorghe Mihail; un număr de generali și ofițeri din Marele Stat Major și alte comandamente, precum: generalul Constantin Vasiliu-Rășcanu, generalul Mihai Racoviță, generalul Constantin Nicolescu, generalul Aurel Aldea, generalul Constantin Anton, colonelul Dumitru Dămăceanu, colonelul Emilian Ionescu ș.a.; ofițeri din cadrul SSI, în frunte cu locotenent-colonelul Traian Borcescu, șeful contraspionajului român, care au protejat prin mijloace specifice complotul antiguvernamental; agenți ai serviciilor de informații britanic și american, prin operațiuni de „intoxicare” și influențare, precum *Bodyguard*, *Autonomous*, *Hammerhead*. În perioada iunie-august 1944, au avut loc peste treizeci de întâlniri secrete între grupul de generali și ofițeri desemnați de regele Mihai I și de partidele istorice și reprezentanții PCdR, Lucrețiu Pătrășcanu și Emil Bodnăraș (alias „inginerul Ceaușu”), în cadrul cărora s-au stabilit detaliile tehnice ale acțiunii de arestare a mareșalului Ion Antonescu, de instalare a noului guvern și de încetare a ostilităților împotriva forțelor coaliției Națiunilor Unite.

6) Decizia de arestare a mareșalului Ion Antonescu și a principalilor săi colaboratori și de ieșire a României din războiul împotriva Uniunii Sovietice, Marii Britanii

și Statelor Unite ale Americii s-a luat fără cunoașterea adecvată a intereselor geopolitice urmărite de Aliați, a aranjamentelor privind sferile de influență postbelice, a competiției militare pentru Berlin dintre sovietici și aliații occidentali etc. În august 1944, trupele sovietice se aflau la 600 de kilometri de Berlin, în timp ce forțele aliate debarcate în Normandia se găseau la circa 1 000 de kilometri de capitala celui de-Al Treilea Reich. Statele Unite aveau tot interesul să întârzie accesul sovieticilor spre inima Europei. Marea Britanie făcea toate eforturile pentru a stopa orice apropiere a Uniunii Sovietice de axa Gibraltar – Malta – Suez – Aden – India, vitală pentru funcționarea imperiului ei colonial. În același timp, Uniunea Sovietică avea capacitatea militară de a impune orice aranjament militar, teritorial și politic în Europa Centrală și Răsăriteană. În acest ghem de interese geopolitice, a avut loc reasezarea sferelor de influență dintre marii învingători ai conflagrației mondiale, cu ignorarea cinică a destinului poporului român, precum și a celorlalte popoare din centrul și sud-estul continentului european.

7) La 20 august 1944, armata sovietică a declanșat *Operația Iași-Chișinău* (sau *Bătălia pentru România*) cu forțele din componerea Fronturilor 2 și 3 ucrainene, cu misiunea de a cuceri în totalitate partea de est a României și a ajunge pe aliniamentul Carpaților Orientali și linia fortificată Focșani – Nămolosa – Galați. Ofensiva sovietică a rupt apărarea forțelor române și germane din componerea Grupului de Armate „Ucraina de Sud” și a încercuit principalele forțe din componerea Armatei 6 Germană și Armatei 3 Română. Evoluția gravă a situației de pe front

a precipitat acțiunea regelui Mihai I și a opoziției politice de înlăturare a guvernului. În după-amiaza zilei de 23 august 1944, au avut loc acțiuni de maximă importanță: arestarea mareșalului Ion Antonescu și a principalilor săi colaboratori; numirea în pripă a unui nou guvern; transmiterea la postul radio București a *Proclamației* regale. Regele Mihai I, ca șef al statului și comandant al armatei, în *Proclamația către Țară*, citită la postul de radio seara, a afirmat: „România a acceptat armistițiul [subl. n.] oferit de Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii.” Și a adăugat corolarul care, de regulă, se aplică după semnarea unui astfel de act, armistițiul: „Din acest moment, încetează lupta [subl. n.] și orice act de ostilitate împotriva armatei sovietice, precum și *starea de război* [subl. n.] cu Marea Britanie și Statele Unite ale Americii. Primiți pe soldații acestor armate cu încredere.” Deruta produsă de aceste afirmații ambigue a dus la dezastrul Armatei Române pe frontul din Moldova în acel moment. Între dorințe ori promisiuni și realitatea aspră a războiului era o diferență uriașă.

8) Schimbarea politică de la București a constituit o surpriză strategică generală, atât pentru statele din Axă, cât și pentru cei trei mari aliați. Guvernele Uniunii Sovietice, Statelor Unite și Marii Britanii au considerat în continuare România drept stat inamic, trupele sovietice au acționat ca într-un teritoriu advers, iar „alăturarea” armatei române la luptă alături de Aliați nu a fost reglementată sub nicio formă, ceea ce a creat o situație dramatică pentru trupele române, peste 120 000 – 160 000 de militari români (sursele istorice oferă estimări diferite) fiind luați prizonieri de

sovietici după 23 august 1944. După 21 zile de la ieșirea din alianța cu Germania nazistă, când cea mai mare parte a teritoriului național fusese ocupat de trupele sovietice, s-a semnat o Convenție de Armistițiu la Moscova, în noaptea de 12/13 septembrie 1944. Abia atunci guvernul condus de generalul Constantin Sănătescu, instalat la 23 august 1944, a primit recunoașterea internațională din partea celor trei Mari Puteri. Convenția de Armistițiu a reprezentat, prin clauzele impuse, o capitulare necondiționată a României, care a cunoscut o schimbare radicală a statutului său internațional, devenind un stat învins, ocupat de armatele sovietice și administrat de o Comisie Aliată de Control, formată din reprezentanții marilor puteri învingătoare, organism care dispunea în mod discreționar de toate resursele țării.

9) Literatura istoriografică occidentală și românească evidențiază faptul că, prin Actul de la 23 august 1944, România a contribuit în mod semnificativ la scurtarea războiului, ceea ce constituie o realitate militară incontestabilă. În istoriografia sovietică și, după 1990, în cea rusă, Actul de la 23 august 1944 este prezentat drept o simplă „insurecție”, adică un eveniment fără importanță deosebită. În realitate, surpriza strategică produsă prin ieșirea României din războiul purtat alături de Germania nazistă a determinat modificarea unor planuri politico-militare și a influențat raporturile geopolitice dintre aliați asupra spațiilor geostrategice eliberate și arhitectura sferelor de influență din Europa.

10) Tratatul de Pace de la Paris, semnat la 10 februarie 1947, a consfințit în plan internațional, prin clauzele economice, politice, militare și teritoriale, o realitate deja existentă: statutul României de țară învinsă,

ocupația militară sovietică, abandonarea țării în zona de influență a Moscovei de către democrațiile occidentale, cu un regim politic de orientare comunistă și cu importante pierderi teritoriale. Pentru populația românească din teritoriile pierdute – Basarabia și partea de nord a Bucovinei –, Actul de la 23 august 1944 a însemnat începutul unui nou calvar.

Evenimentele din vara lui 1944 demonstrează că elita politică și militară națională, deși divizată între putere și opoziție, a avut ca obiectiv fundamental *prezervarea statului*, atât cât, teritorial, mai rămăsese după agresiunile (sovietică și ungară) din vara lui 1940 și după rapturile teritoriale aferente agresorilor. Acțiunea de prezervare a statului s-a desfășurat într-o *situație-limită*, în altă exprimare, „cu ștreangul la gât”. *Situația-limită* era dată de cel puțin următoarele aspecte concrete: oprirea, în martie 1944, a ofensivei frontului sovieto-german pe aliniamentul Carpați – Iași – Chișinău – Nistru; bombardamentele americane și britanice asupra întregului teritoriu al României în perioada 4 aprilie – 20 august 1944; deschiderea celui de al doilea front în Europa prin debarcarea în Normandia, la 6 iunie 1944; iminența ocupației sovietice ș.a.

În 1944, în ambele tabere beligerante, se punea problema României. Se preconiza soluția „plăcii turnante”, adică atragerea țării de partea Alianților. Și așa s-a întâmplat. Nu a fost vorba de trădare, nici din partea regelui Mihai I, nici din partea mareșalului Ion Antonescu. Elita politică a fost silită să aleagă, ca de atâtea ori în istoria țării, între două rele (alianța cu Germania nazistă, respectiv alianța

cu statele antihitleriste – Statele Unite, Marea Britanie, URSS –, coalizate încă din 1941).

Alianța cu Germania nu se mai justifica în vara lui 1944. Ca urmare, mareșalul Ion Antonescu, care încheiase această „alianță”, trebuia eliminat. Și a fost, cu o brutalitate ce nu se cuvenea. Judecat și executat ca un învins, mareșalul Ion Antonescu nu are mormânt – precum regele Mihai I – în țara natală, cum ar fi meritat și el creștinește, ca fiu al Neamului Românesc.

Din această perspectivă, Actul de la 23 august 1944 și consecințele sale rămân unele dintre momentele de maximă gravitate, cruciale, trăite de români în existența lor seculară.

În mod direct sau indirect, aspectele prezentate mai sus se regăsesc în cele 15 studii și articole științifice cuprinse în prezenta lucrare.

Mai adaug ceva: în istoria lumii, momentele hotărâtoare din viața oamenilor și a popoarelor cunosc, de-a lungul timpului, interpretări multiple în funcție de o mulțime de factori obiectivi și subiectivi, inclusiv mistificarea ori falsificarea faptelor istorice. Dimensiunea Actului de la 23 august 1944, inclusiv sub raport evenimential, a fost amplu analizată și de istoriografia națională, și de cea străină. Relevanța acestui moment, capital pentru istoria poporului român în secolul al XX-lea, a constituit, constituie și va mai constitui subiectul unor perspective diferite, a generat și va mai genera polemici privitoare la premise și consecințe, la rolul și poziția diferitelor personalități politice și actori sociali, la implicarea și conexiunile dintre factorii interni și cei externi relevanți, proces necesar și benefic pentru noi investigații istorice.

După 80 de ani de la evenimente, lucrarea de față încearcă să apropie adevărul faptelor istorice privitoare la 23 august 1944 potrivit cu stadiul actual al cercetării istorice naționale, înlăturând astfel interpretările eronate ce au existat până în Decembrie 1989.

Sperăm că oferta studiilor și articolelor științifice prezentate în lucrare va satisface cerințele și exigențele cititorilor. Inevitabilele repetări și evaluări diferite au rezultat din deplina libertate de exprimare a punctelor de vedere, coordonatorul urmărind ca, prin diversitatea abordărilor, să se prezinte o imagine cât mai apropiată de realitatea evenimentelor și a urmărilor acestora în timp.

Aduc respectuoase mulțumiri tuturor autorilor participanți la realizarea acestui proiect: *23 august 1944. Adevăr și mistificare.*

Dorim cititorilor o lectură plăcută și, sperăm, instructivă!

GAVRIIL PREDA

Partea I

Înainte de 23 august 1944

*România în al Doilea Război
Mondial – dimensiuni geopolitice,
geostrategice (militare) și economice*

PETRE OTU

Introducere

Prin dimensiunile, caracteristicile și consecințele sale, Al Doilea Război Mondial reprezintă cel mai mare conflict militar din istoria umanității. În mod tradițional, conflagrația a durat șase ani și o zi, sau 2 194 de zile, respectiv între 1 septembrie 1939, data declanșării atacului Germaniei asupra Poloniei, și 2 septembrie 1945, când Japonia a semnat armistițiul cu aliații, recunoscându-și înfrângerea.¹

În imensa istoriografie consacrată problematicii, vedetă a cercetării istorice timp de decenii, există și alte teze privind începutul și sfârșitul conflagrației mondiale. S-a vehiculat ipoteza potrivit căreia agresiunea Italiei în Abisinia (1935) ar fi dat startul competiției globale, eveniment ce poate constitui începutul conflictului ce a măcinat Europa, în primul rând, timp un deceniu. Antony Beevor apreciază că luptele de la Halhân Gol (mai-septembrie 1939) dintre

¹ Alesandru Dușu, Constantin Olteanu, *Războiul de 2194 de zile: 1 septembrie 1939-2 septembrie 1945*, Editura Tritonic, București, 2011.

Uniunea Sovietică și Japonia, sprijinită și de forțe mongole, marchează începutul conflagrației.¹

După cum, în Asia, conflictul dintre Japonia și China – izbucnit, în august 1937, cu a doua bătălie de la Shanghai – a reprezentat, practic, deschiderea teatrului de război pe acest continent în cel de-Al Doilea Război Mondial și a marcat începutul beligeranței chino-japoneze, care se va încheia după opt ani de confruntări foarte dure.²

Nici sfârșitul conflagrației nu a scăpat de controversele istoricilor. Unii dintre ei iau în considerare data de 15 august 1945, când împăratul Hirohito a anunțat supușilor săi capitularea Japoniei. În următoarele două săptămâni, SUA și Japonia au purtat negocieri asupra detaliilor armistițiului din 2 septembrie, parafat la bordul navei americane de luptă *USS Missouri*.

Ca să nu mai vorbim de faptul că Tratatul de la San Francisco, semnat la 8 septembrie 1951 de 48 de state aliante în frunte cu SUA și Japonia și intrat în vigoare la 25 aprilie 1952, a pus capăt stării de război. Cu Germania nu s-a încheiat un tratat de pace, astfel că abia reunificarea celor două state germane în 1990 a pus capăt divizării de 45 de ani.

Studiul nu-și propune să adâncească această dezbatere, ci să analizeze succint rolul României în cadrul conflagrației

¹ Antony Beevor, *Al doilea război mondial*, Editura RAO, București, 2015, p. 10.

² *Vezi*, pe larg, lucrările: Anna Eva Budura, *Triumful Dragonului. China în cel de-al Doilea Război Mondial*, ed. a II-a, Editura TopForm, București, 2007; Peter Harmsen, *Stalingradul de pe Yangtze. Bătălia pentru Shanghai-1937*, traducere din limba engleză de Diana Dumitru, prefață de Petre Otu, Editura Corint, București, 2015.

mondiale în perioada 1 septembrie 1939 – 12 mai 1945, când armata română a încheiat operațiile alături de Aliți împotriva Germaniei. Analiza noastră se va concentra asupra aspectelor geopolitice, geostrategice (militare) și economice, susceptibile, după opinia noastră, a evidenția rolul statului român și al armatei sale în cadrul celui mai mare conflict militar al istoriei de până acum. Nu intenționăm să recurgem la clasamente (topuri), la procente sau la alte clasificări, ci să fixăm elementele principale ale rolului statului român în cadrul conflagrației mondiale pe baza celor trei criterii mai sus amintite.

Poziția geopolitică și geostrategică a României

O lungă, fructuoasă, contradictorie și, pe alocuri, neterminată dezbatere, ce ajunge până în vremea cronicarilor, s-a dezvoltat în secolele XIX–XXI, cu privire la caracteristicile spațiului geografic al locuirii românilor și la impactul acestuia asupra istoriei lor. Și-au precizat opiniile prin lucrări de mai mare sau mai mică întindere, prin studii publicate separat sau în reviste de specialitate, cursuri universitare, conferințe etc. geografi de prestigiu (Simion Mehedinți, Ion Conea, Vintilă Mihăilescu, Victor Tufescu, Nicolae Al. Rădulescu, Constantin Brătescu, Mihail Popa Vereș, Mihai David ș.a.), istorici de renume mondial (Nicolae Iorga, Gheorghe I. Brătianu), sociologi reputați (Anton Golopenția, Ion Chelcea), demografi și statisticieni (Sabin Mănuilă), juriști (Romulus Seișanu), militari (Mircea Tomescu). Evident, enumerarea ar putea continua cu multe alte nume sonore.

În cadrul restrâns al acestui studiu nu este posibil să evidențiem contribuția celor menționați. O concluzie se desprinde însă: în prima jumătate a secolului al XX-lea s-a creat o școală geopolitică românească, similară – prin contribuțiile sale valoroase – cu școlile franceză, germană, anglo-saxonă, rusă (sovietică) etc. S-a caracterizat prin diversitatea reprezentanților ei, intelectuali de diverse orientări. În același timp, școala geopolitică românească s-a remarcat și prin modernitatea abordărilor, prin echilibrul contribuțiilor și al concluziilor, prin deschiderea largă către mișcarea de idei europeană.¹

Câteva sublinieri se impun pentru a fixa reperele cadrului nostru de analiză. În vasta sa operă, Simion Mehedinți (1869–1962), unul dintre întemeietorii școlii geopolitice românești, a avut ca temă centrală statul național în raport cu vecinătățile sale, considerând de maximă importanță strategică istmul ponto-baltic, strâmtorile ponto-mediteraneene, Dunărea și Carpații. El considera Transilvania drept centru orografic al pământului românesc.²

La rândul său, Nicolae Iorga (1871–1940), cel mai mare istoric român, a evidențiat rolul constantelor geografice în evoluția istorică a românilor, pe care le-a plasat în cadrul istoriei europene și universale. Dintre numeroasele sale lucrări pe această temă, unele având la bază cursurile

¹ Pe larg, în Petre Otu, „L'école roumaine de géopolitique”, în *ACTA. XXVIIth International Congress of Military History*, Atena, 19–25 august 2001, pp. 131–142.

² A se vedea analiza în Simion Mehedinți, *Opere complete*, vol. I, *Geographica*, partea a doua, Fundația Regală pentru Știință și Artă, București, 1943, pp. 34–267.

ținute la Școala de Război din București, amintim „chestiile” Dunării¹, Rinului², Mării Mediterane³, Oceanelor⁴ etc.

La rândul său, Ion Conea (1902–1974) aprecia că geopolitica este știința relațiilor și a presiunilor dintre state.⁵ În studiile sale, axate îndeosebi pe spațiul montan carpatic, el combate teza „hotarelor naturale”, arătând că nici munții și nici fluviile nu despart, ci mai curând unesc. Munții au rolul de conservator, de păstrător al elementului național, în vreme ce mările și stepele sunt artizanii schimbului intercultural, al „nivelării” civilizațiilor.⁶

Vom încheia acest excurs cu opiniile lui Gheorghe I. Brătianu. În sintezele sale consacrate istoriei naționale sau arealului Mării Negre, el s-a referit pe larg la factorul geografic ca element de unitate al neamului românesc. Savantul concluziona: „De la prima vedere, istoria și unitatea poporului român se explică în mare parte prin geografia

¹ Nicolae Iorga, *Chestiunea Dunării. Istorie a Europei Răsăritene în legătură cu această chestie*, Lecții ținute la Școala de Război. Tipărite după notele stenografice ale d-lui H. Stahl pentru folosul elevilor săi, Editura Societății „Neamul Românesc”, Vălenii de Munte, 1913.

² *Idem*, *Chestiunea Rinului. Istorie a Europei Apusene în legătură cu această chestie*, Lecții ținute la Școala de Război. Tipărite după notele stenografice ale d-lui H. Stahl pentru folosul elevilor săi, Editura Societății „Neamul Românesc”, Vălenii de Munte, 1912.

³ *Idem*, *Chestiunea Mării Mediterane. Istorie a Europei de Miazăzi în legătură cu această chestie*, Lecții ținute la Școala de Război. Tipărite după notele stenografice ale d-lui H. Stahl pentru folosul elevilor săi, Editura Societății „Neamul Românesc”, Vălenii de Munte, 1914.

⁴ *Idem*, *Chestia Oceanelor*, Lecții făcute la Școala de Război, Tipografia „Cultura Neamului Românesc”, București, 1919.

⁵ Ion Conea, *Geopolitica. O știință nouă*, București, 1936, pp. 25–26.

⁶ *Idem*, *Destinul istoric al Carpaților*, Editura Țară și Neam, București, 1941.

sa; relieful hărții Europei dunărene îi marchează în mod clar contururile; lanțul carpatic, completat cu munții din vestul Transilvaniei, ridică între câmpiile Dunării și Tisei și valea Nistrului, bastionul Transilvaniei înconjurat de pantele naturale pe care le constituie țările românești ale Valahiei și Moldovei și versanții care coboară spre câmpia ungară. De la Porțile de Fier până la vărsare, Dunărea este marea cale de comunicație a cărei importanță contribuie la punerea în valoare a produselor din toată această regiune, ca și a porturilor din bazinul occidental al Mării Negre¹.

În cursul ținut în fața studenților Școlii Superioare de Război, Gheorghe I. Brătianu sublinia că românii sunt așezați „în această regiune într-un triplu complex, în care se încrucează influențele venite din Europa Centrală, din Sud, din Est, din stepele rusești și asiatică. Din aceste trei direcțiuni au venit pe rând toate forțele care și-au exercitat aci influența²”.

„Problemul militar românesc” interbelic

După opinia noastră, aprecierile savantului sunt confirmate și de evoluția României în Al Doilea Război Mondial, destinul în cursul acestui conflict și statutul său postbelic explicându-se și prin așezarea sa geografică la intersecția

¹ Gheorghe I. Brătianu, *Originile și formarea unității românești*, ed. a II-a, revăzută și adăugită, traducere de Maria Pavel, ediție, studiu introductiv, notă asupra ediției, note, comentarii și indice de Ion Todeașcu, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2018, p. 47.

² *Idem*, *Originile și formarea unității românești. Prelegeri ținute la Școala Superioară de Război*, ed. a doua, ediție îngrijită, note, postfață, repere cronologice și addenda de Aurel Pentelescu și Petre Otu, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 1994, p. 19.

marilor puteri de la est și de la vest, prin schimbarea raporturilor de forțe în această regiune, prin controlul pozițiilor geografice de către marii beligeranți, dintre care se detașează Carpații, a căilor de comunicație, cu Dunărea și gurile ei în prim-plan, posesia resurselor naturale, o importanță aparte având petrolul.

Pentru națiunea română, 1918 a fost anul întregirii, al „strângerii la un loc a bucăților împrăștiate”, după expresia lui Simion Mehedinți, evocat mai sus. Actele de unire ale Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei, expresie a voinței de a fi împreună a românilor, au fost recunoscute de Conferința de Pace de la Paris.¹ Ca urmare a unirii

¹ Din bogata istoriografie consacrată bătăliei diplomatice din capitala Franței, semnalăm lucrările: V.V. Tilea, *Acțiunea diplomatică a României, nov. 1919 - martie 1920*, Tipografia Poporului, Sibiu, 1925; Elisa Campus, *Din politica externă a României, 1913-1947*, Editura Politică, București, 1980; Valeriu Florin Dobrinescu, Doru Tompea, *România și conferințele de pace (Paris: 1919-1920; 1946-1947)*, Editura Nemira, Focșani, 1996; Gheorghe Buzatu, Valeriu Florin Dobrinescu și Horia Dumitrescu (coordonatori), *România și Conferința de pace de la Paris (1919-1920)*, Editura Empo, Focșani, 1999; Gheorghe I. Brătianu, *Acțiunea politică și militară a României în 1919 în lumina corespondenței diplomatice a lui Ion I.C. Brătianu*, ediție îngrijită și prefață de Șerban Papacoste, Editura Corint, București, 2001; Gheorghe Calcan, *România în relațiile internaționale ale Conferinței de pace de la Paris-Versailles 1919-1920. Recunoașterea internațională a mării Uniri*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2013; Dumitru Preda (coordonator), Ioan Chiper, Alexandru Ghișă, *România la Conferința de pace de la Paris (1919-1920)*, vol. 1 (*1 decembrie 1918-28 iunie 1919*), Editura Semne, București, 2019; Dan Prisăcaru, Petre Otu și Marius Iorgulescu (coordonatori), *Contribuția Armatei României și a elitelor la apărarea și recunoașterea internațională a Mării Uniri (1919-1920)*, Editura Militară, București, 2020 etc.

Basarabiei, Bucovinei, Transilvaniei și Banatului, în 1918, România și-a modificat statutul geopolitic în Europa, transformându-se dintr-o țară mică în una de mărime medie. Suprafața sa a crescut de la 138 000 km² (1915) la 295 049 km² (1918), ocupând locul 10 în Europa. În istmul ponto-baltic, spațiul cuprins între Marea Baltică și Marea Egee, România era, după Polonia, al doilea stat ca mărime.¹

Geograful Vintilă Mihăilescu sublinia că, după 1918, pământul statului românesc constituia o „unitate armonică”². În mijlocul țării podișul, la marginea lui o cunună de munți, după care urmau dealurile ca niște trepte spre șesurile largi, ocolite din toate părțile de ape mari: Nistrul, Marea Neagră, Dunărea. România se afla în centrul geografic al Europei, la jumătatea distanței dintre Munții Urali și Oceanul Atlantic”.

Populația României a crescut de la 7,9 milioane de locuitori (1915) la 14,7 milioane (1919), ajungând la 18 milioane în 1930 și 20 milioane în 1939. Din punctul de vedere al numărului de locuitori, România se afla pe locul 8 în Europa, după URSS, Germania, Marea Britanie, Franța, Italia, Polonia și Spania³.

¹ Toate datele sunt preluate din *Enciclopedia României*, vol. I (Capitolul II, *Statul*), București, 1938, pp. 133–160. Polonia avea 389 000 km²; Cehoslovacia, 140 000 km²; Ungaria, 93 000 km²; Iugoslavia, 248 000 km²; Bulgaria, 103 000 km²; Albania, 28 000 km²; Grecia, 130 000 km².

² Vintilă Mihăilescu, „Geografia României”, în *Enciclopedia României*, *op. cit.*, p. 4.

³ Între cele două războaie mondiale, Polonia avea circa 30 de milioane de locuitori, Cehoslovacia, 14,7 milioane, Ungaria, 8,5 milioane,

Unirea din 1918 a generat un *shift geopolitic*, România devenind, prin unirea Transilvaniei, o țară central-europeană, lucru evidențiat și de structura vecinătăților. Granițele României însumau 3 400,3 kilometri, dintre care 601,4 kilometri cu Bulgaria, 557,3 kilometri cu Iugoslavia, 428 kilometri cu Ungaria, 201 kilometri cu Cehoslovacia, 346,6 kilometri cu Polonia, 812 kilometri cu Uniunea Sovietică, iar 454 kilometri, litoralul Mării Negre.

Statul român nu se mai găsea prins între două imperii rivale (Austro-Ungar și Rus), ci avea din nou, cu excepția Uniunii Sovietice, vecini mai mici, cu un potențial asemănător sau chiar mai redus, ceea ce asigura, măcar teoretic, un raport de forțe convenabil în cazul unor eventuale agresiuni. Astfel, spre exemplu, efectivul mobilizabil al țării a urcat la 3,4–3,5 milioane de persoane, aproape dublu față de perioada antebelică.¹

Cu toate acestea, „problemul militar românesc”, așa cum era cunoscută poziția geostrategică a României în literatura de specialitate a epocii, se prezenta foarte complicat. Analizele specialiștilor militari evidențiau faptul că niciun segment de frontieră nu era sigur, dar, cel mai probabil, statul român putea fi atacat din trei direcții: est, vest și sud. Dacă pe „fronturile” de vest și sud, armata română putea respinge prin forțe proprii o eventuală agresiune, declanșată – fie separat, fie concomitent – de Ungaria și Bulgaria, intrarea în acțiune a Uniunii Sovietice, pe frontul de est, reprezenta o problemă insolubilă sub raport

Iugoslavia, 14 milioane, Bulgaria, 5,5 milioane, Albania, 1 milion, Grecia, 6,5 milioane.

¹ *Enciclopedia României*, vol. I, p. 699.

militar. Aceasta a fost, de fapt, cea mai mare provocare pe plan geostrategic la care au trebuit să facă față structurile militare specializate.

S-a recurs la soluția edificării unui sistem de alianțe regionale care să descurajeze orice încercare de revizuire a reglementărilor Conferinței de Pace de la Paris din 1919, care stabilise o nouă ordine politică și teritorială. Astfel, la începutul perioadei, s-a parafat alianța cu Polonia (3 martie 1921) și s-a creat Mica Înțelegere (1920–1921), din care au făcut parte România, Cehoslovacia și Regatul Sârbo-Croato-Sloven (Iugoslavia, din 1929). Mai târziu, respectiv la 9 februarie 1934, s-a constituit Înțelegerea Balcanică, parteneri fiind România, Iugoslavia, Grecia și Turcia.¹

¹ Pentru sistemul alianțelor militare românești interbelice a se vedea, între altele: Take Ionescu, *La Petite Entente*, Cartea Românească, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl S-sor I.St. Rasidescu, București, 1922; Constantin Xenii, *Take Ionescu*, ed. a 2-a, Editura Tritonic, București, 2002; Florin Codrescu, *La Petite Entente*, tom I, Paris, 1930; Eliza Campus, *Mica Înțelegere*, Editura Științifică, București, 1968 (ed. a II-a, București, 1997); Eliza Campus, *Înțelegerea Balcanică*, Editura Academiei Socialiste România, București, 1972; Milan Vanku, *Mica Înțelegere și politica externă a Iugoslaviei. 1920–1938*, Editura Politică, București, 1979; Dumitru Tuțu, „Alianțe militare ale României (1921–1939)”, în „Probleme de politică externă a României, 1918–1940”, vol. 2, Editura Militară, București, 1977, pp. 108–162; Nicolae Dascălu, *Relații româno-polone în perioada interbelică (1919–1939)*, Editura Academiei Române, București, 1991; Mihai Retegan, *În balanța forțelor. Alianțe militare românești interbelice*, Editura Semne, București, 1997; Alexandru Oșca, Gheorghe Nicolescu, *Criza în Balcani. Tratatate, convenții militare și protocoale secrete (1934–1939)*, Editura Vlasie, Pitești, 1994; Florin Anghel, *Construirea sistemului „Cordon Sanitaire”. Relații româno-polone. 1919–1926*, Editura Nereamia Napocae, Cluj-Napoca, 2003; Daniel Hrenciuc, *România*

Alianțele regionale de mai sus aveau în Franța principalul sprijin politic și militar, Parisul fiind vital interesat să existe în istmul ponto-baltic o rețea de state aliate care să exercite presiune la frontierele orientale ale Germaniei și, în același timp, să prevină, pe cât posibil, o înțelegere germano-sovietică.¹

În toată perioada interbelică, alianțele au reprezentat pilonul extern cel mai important al sistemului militar românesc, prevederile lor părând să reprezinte o pavăză sigură în fața oricărei agresiuni. Pe direcția strategică din est, ce a constituit „coșmarul” planificatorilor români, intra în funcțiune alianța cu Polonia. Unei eventuale acțiuni ofensive a Ungariei i se opunea forța reunită a Micii Antante, iar la sud Antanta Balcanică descuraja orice intenție revizionistă din partea Bulgariei.

și Polonia. 1932–1939. Relații politice și diplomatice, Editura Universității Suceava, Suceava, 2005; Krzysztof Nowak și Henryk Walczak (editori), *Jeden naród o dwóch sztandarach. Przymierze polsko-rumuńskie (1918) 1921–1926 (Un singur popor cu două drapеле. Alianța polono-română (1918) 1921–1925)*, Polskie Towarzystwo Historyczne, Varșovia, 2020; Dan Prisăcaru, Petre Otu și Marius Iorgulescu (coordonatori), *România și Polonia în avanpostul securității europene. Tradiție și continuitate (1919–2021)*, Editura Militară, Centrul Tehnic Editorial al Armatei, București, 2023 etc.

¹ Pentru detalii, vezi Maria Georgescu, *România, Franța și securitatea europeană în anii '20. Speranțe și iluzii*, Editura Militară, București, 2004; Jean Nouzille, *La politique de coopération militaire française dans l'Est et le Sud-Est européen*, în „Bâtir un nouvelle sécurité. La coopération militaire entre la France et les états d'Europe centrale et orientale de 1919 à 1929”, Centre d'études d'histoire de la défense, Service historique de l'armée de terre, Paris, 2001; Traian Sandu, *La Roumanie dans les dispositifs français de sécurité en Europe centrale-orientale (1919–1933)*, în *idem*, pp. 467–483 etc.

Dar, așa cum vom vedea, în anii 1938–1940, pe fondul schimbării radicale a raportului de forțe european și mondial în favoarea puterilor revizioniste și revanșarde, sistemul gândit de România s-a prăbușit ca un castel de nisip, țara fiind complet izolată pe plan politic și militar, ceea ce a contribuit decisiv la destrămarea granițelor și a influențat evoluția ei în Al Doilea Război Mondial.

De la neutralitate la război. România în ochiul ciclonului

Evoluțiile internaționale din anii 1938–1939 – ocuparea Austriei de către Germania, acordul de la München (29 septembrie 1938), apogeu al politicii de conciliere a Marii Britanii și Franței față de pretențiile celui de Al Treilea Reich¹, dispariția Cehoslovaciei de pe harta Europei (15 martie 1939) – au creat în România multă neliniște, contribuind la adâncirea izolării politico-diplomatice și militare.

Avansul Germaniei în centrul și estul Europei a determinat ca România să ducă, potrivit ministrului de externe Grigore Gafencu, „o politică de realități”. Fără a abandona orientarea tradițională către Franța și Marea Britanie, România a făcut concesii Germaniei pe tărâm economic,

¹ Georges Bonnet, *De Munich à la Guerre, défense de la paix*, Plon, Paris, 1967; Viorica Moisuc, „România și Criza cehoslovacă. Documente, septembrie 1938”, în *Historia*, București, 2010; Eva Semetanova, Mihail E. Ionescu (eds), *The Munich Conference. The path towards the destructuring of democracy in Europe*, Military Publishing House, Bucarest, 2010; Tim Bouverie, *Concilierea cu Hitler. Chamberlain, Churchill și drumul spre război*, trad. din limba engleză de Corina Dobrotă, Editura Litera, București, 2021 etc.

petrolul și cerealele fiind produsele cele mai solicitate de Berlin. După negocierile desfășurate în prima parte a lui 1939, s-a parafat, la 23 martie 1939, acordul economic româno-german, prin care Al Treilea Reich căpăta acces important la resursele naturale ale României.¹

Lovitura decisivă pentru securitatea României a fost dată de acordul dintre Germania și Uniunea Sovietică din 23 august 1939, cunoscut și sub sintagma „Ribbentrop-Molotov”, numele miniștrilor de externe ai celor două țări, unul dintre cele mai importante evenimente ale secolului trecut, care a precipitat declanșarea celui de-Al Doilea Război Mondial. Prin anexa secretă, punctul trei, România era vizată în mod expres. „În privința sud-estului Europei”, se stipula în document, „din partea sovietică este subliniat interesul pe care-l manifestă pentru Basarabia. Partea germană își declară totalul dezinteres politic față de aceste teritorii”². Formularea era neclară și, așa cum se

¹ Detalii în Andreas Hillbruber, *Hitler, Regele Carol și Mareșalul Antonescu. Relațiile româno-germane, 1938-1944*, ed. Stelian Neagoe, Editura Humanitas, București, 1994, pp. 73–80.

² Ion Șișcanu, Valeriu Văratec, Valeriu Matei (editori), *Pactul Molotov-Ribbentrop și consecințele lui pentru Basarabia, Studiu și documente privind negocierea, încheierea și aplicarea Pactului Ribbentrop-Molotov. Culegere de documente*, Universitas, Chișinău, 1991, pp. 5–7; Ion Șișcanu, Daniela Șișcanu (editori), *De la Marea Baltică la Marea Neagră, 1939-1940 (Studiu și documente privind negocierea, încheierea și aplicarea Pactului Ribbentrop-Molotov)*, f.e., Chișinău, 2019, p. 113; Roger Moorhouse, *Alianța Diavolilor. Pactul lui Hitler cu Stalin, 1939-1941*, trad. din limba engleză de Mihai Manea, Editura Meteor Press, București, 2019. Pentru situația României în perioada ce a urmat încheierii acordului germano-sovietic, a se vedea: Florin Constantiniu, *Între Hitler și Stalin. România și pactul Ribbentrop-Molotov*, Danubius, București,

cunoaște, a generat mari probleme prieteniei dintre cele două țări. În primul rând, apare pluralul „regiuni”, ceea ce arată că Hitler avea în vedere regiunea sud-estică a continentului european. În același timp, dezinteresul din partea Germaniei era doar politic, nu și economic, domeniul în care Berlinul își rezerva preeminența.¹ Să observăm că, prin înțelegerea cu Hitler, Stalin urmărea, în cazul României, reanexarea Basarabiei, ocupată de Rusia țaristă în 1812, obiectiv de natură geopolitică și geostrategică. Prin această acțiune, Uniunea Sovietică devenea stat riveran la gurile Dunării, ceea ce îi dădea posibilitatea de a controla traficul pe fluviu și pe litoralul vestic al Mării Negre.

La București, încheierea pactului germano-sovietic a fost primită cu foarte mare îngrijorare, deși nu se cunoșteau prevederile secrete. Regele Carol al II-lea, prim-ministrul Armand Călinescu, ministrul de externe Grigore Gafencu și alți oficiali au intuit pericolul imens pentru România.²

Atacul german asupra Poloniei, în dimineața zilei de 1 septembrie 1939, și declarațiile de război ale Marii

1991; Emilian Bold, Ilie Seftiuc, *Pactul Ribbentrop-Molotov. Antecedente și consecințe*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 1998 etc.

¹ Florin Constantiniu, *Istoria sinceră a poporului român*, ed. a IV-a, revăzută și adăugită, Univers Enciclopedic Gold, București, 2011, p. 355.

² Carol al II-lea, regele României, *Între datorie și pasiune. Însemnări zilnice*, vol. 1 (1939-1940), ed. îngrijită de Marcel-Dumitru Ciucă și Narcis Dorin Ion, Casa de Editură și Presă „Șansa” S.R.L., București, 1996, pp. 176-182; Armand Călinescu, *Însemnări politice, 1916-1939*, ediție îngrijită și prefațată de dr. Al. Gh. Savu, Editura Humanitas, București, 1990, p. 425.

Britanii și Franței, două zile mai târziu, au marcat declanșarea războiului mondial. La 17 septembrie, materializând înțelegerea cu Germania, Uniunea Sovietică a declanșat atacul asupra Poloniei, deja învinsă, ocupând partea sa estică. Statul polonez a încetat să mai existe. Această țară a fost apoi împărțită, pentru a patra oară în istoria sa, prin tratatul germano-sovietic de la Moscova, semnat la 28 septembrie 1939.

Prietenia germano-sovietică schimba radical poziția geopolitică și geostrategică a României, politica sa externă dusă până atunci. Rivalitatea asumată deschis de cele două puteri totalitare lăsa autorităților de la București un anumit spațiu de manevră și posibilitatea de a avea acoperit unul dintre flancuri. Înțelegerea dintre Berlin și Moscova transforma statul român într-o victimă sigură, în condițiile prezenței anemice a anglo-francezilor în regiune.

Soluția de avarie a fost neutralitatea, proclamată de Consiliul de Coroană la 6 septembrie 1939¹, situație care a durat până la 28 mai 1940, când, pe fondul agresiunii germane asupra Belgiei, Olandei și Franței, Carol al II-lea a decis abandonarea neutralității și apropierea de Germania.²

Neutralitatea României s-a suprapus peste „războiul ciudat” (*la drôle de guerre*), ce a dovedit incapacitatea franco-britanicilor de a trece la acțiune. În această perioadă, „petrolul românesc” a avut un rol foarte important în dinamica evenimentelor. În jurul acestei materii prime

¹ Detalii în Ion Mamina, *Consiliul de Coroană*, Editura Enciclopedică, București, 1996, pp. 176-188.

² Carol al II-lea, *Între datorie și pasiune. Însemnări zilnice*, vol. 2, p. 178.

indispensabile pentru desfășurarea războiului s-a desfășurat, între germani și anglo-francezi, o confruntare teribilă. Achiziționarea de către cele două țări a unor cantități mari de petrol din România, incendierea sondelor, ca în Primul Război Mondial, blocarea pe Dunăre a transporturilor de petrol românesc către Germania au fost principalele acțiuni imaginat de britanici în conivență cu francezii.¹ Ele au relevat fragilitatea neutralității românești, dar, atât timp cât persista un soi de armistițiu sui-generis între cele două tabere beligerante, autoritățile române nu au întrerupt contactele cu anglo-francezii.

Diminuarea constantă a influenței anglo-francezilor în România și amenințările sovietice au determinat ca România să se îndrepte din ce în ce mai evident spre Germania, state care a îmbinat promisiunile de sprijin, mai ales în domeniul asigurării materialului militar, cu presiunile politice, diplomatice și militare. Autoritățile de la Berlin au elaborat chiar și un proiect de atac asupra României.²

La începutul lunii martie 1940, Victor Slăvescu, ministrul înzestrării armatei, a semnat cu Herman Neubacher, „însărcinat special cu problemele economice” la Legația germană din București, un acord temporar, ce prevedea expedierea în Germania, în martie și aprilie, a 200 000 de tone de petrol, în schimbul a 360 de tunuri antitanc de 37 mm, 10 tunuri antiaeriene de 20 mm, 80 de tunuri de 75 mm

¹ Dennis Deletant, *Activități britanice clandestine în România în timpul celui de-al Doilea Război Mondial*, trad. din engleză de Adina Avramescu, Editura Humanitas, București, 2019, pp. 118–150.

² Andreas Hillgruber, *op. cit.*, pp. 102–103.

și aparatură optică. Pentru preluarea întregului material a funcționat, în prima parte a lui 1940, o comisie militară, condusă de generalul Gheorghe Rozin.

Apropierea de Germania a înregistrat un ritm alert, întrucât presiunile și provocările sovietice creșteau în intensitate după discursul lui Molotov din 29 martie 1940.¹ La 27 mai 1940, s-a semnat „Pactul petrol-armament”, prin care statul român se obliga să livreze Germaniei cotele de petrol ce reveneau acesteia, la prețurile din toamna lui 1939, primind în schimb armament, la prețul zilei.²

Integritatea teritorială a României nu a putut fi salvată, înțelegerea sovieto-germană funcționând la sfârșitul lunii iunie 1940, când Uniunea Sovietică a adresat notele sale ultimative, în urma cărora a anexat Basarabia și partea de nord a Bucovinei, ultimul teritoriu excedând prevederile pactului din 23 august 1939. Hitler a avut dovada nesincerității intențiilor lui Stalin, ceea ce l-a determinat să ia în considerare pregătirea unui conflict împotriva lui.

S-a dezbătut mult în istoriografia română conduita statului român în fața acestei brutale agresiuni. Au existat două soluții: cedarea, care s-a și materializat, cu rezultate catastrofale pentru mentalul colectiv românesc în deceniile ulterioare; rezistența armată („soluția eroică”), avansată de unii oameni politici și militari, aflați însă în minoritate.

¹ *Relațiile româno-sovietice. Documente*, vol. II (1935–1941), *op. cit.*, pp. 296–312.

² Victor Slăvescu, *Note și însemnări zilnice*, vol. III, 1 ianuarie 1940–31 decembrie 1944, ediție îngrijită și cuvânt-înainte de Georgeta Filitti, Editura Istros, Muzeul Brăilei, Brăila, 2013, pp. 107, 109.